

GAGAUZ TÜRKLERİNİN MITOLOJİSİ ÜZERİNE BİR DENEME

An Evaluation on the Mythology of Gagauz Turks.

İrina İUSİUMBELİ*

ÖZET

Gagauzların mitolojisinden, eski kültüründen, dininden miras alıp kendi çağının şartlarına uygulayarak yaşattıkları yeni kültüründe, dininde, yaşam şartlarının gerektirdiği ölçüde yeni biçimler, yeni içerikler ve anlatılışlarla oluşan mitler ve inanışlar vardır.

Yapılan çalışma sonucunda anlaşılmaktadır ki, mitolojik anlatılara XIX. yüzyıla kadar yoğun olarak inanılmaktayken, XX. yüzyıldan itibaren alınan eğitimin tesiriyle de olması gerek, bilimin getirdiği açıklamalara inanılırken, mitolojinin getirmiş olduğu açıklamalar yavaş yavaş zayıflamıştır ve günümüzde gerçekliğine inanılmayan anlatılar olarak varlığını sürdürmektedirler. Gagauz Türklerinde karşımıza çıkan bazı mitolojik motifler, diğer Türk halklarının mitolojik motifleriyle büyük benzerlik göstermekteyken, bazıları da Slav halklarının mitolojik motifleriyle benzeşmektedir.

Anahtar Kelimeler

Gagauz Türkleri, mit, inanış.

ABSTRACT

Having taken their mythological, old cultural and religious heritage from their past Gagauz have modified their own beliefs and myths, as well as the contents of their mythological, old cultural and religious heritage shaping them by the contemporary conditions.

As it can be understood from the results of the conducted research, the belief in mythological discourses was strong until the end of XIXth century. Yet, supposedly as the result of enlightenment, in XXth century belief in scientific explanations made the old mythic beliefs survive as discourses in which contents are not believed. While, some mythological motifs belonging to Gagauz Turks that we encounter has a great similarity with the mythological motifs of other Turkic nations, others resemble Slavic nations' mythological motifs.

Key Words

Gagauz Turks, myth, belief.

Gagauzlar, Ortodoks Hristiyanlığına bağlı küçük bir Türk topluluğu olup, günümüzde Moldova Cumhuriyeti'nin Bucak bölgesinde kurulan Gagauz Yeri Özerk Cumhuriyeti başta olmak üzere Ukrayna'nın Odessa ve Zaporozje, Kazakistan'ın Turgay bölgelerinde yaşamaktadırlar. Ayrıca Bulgaristan, Romanya, Rusya, Kırgızistan, Özbekistan, Gürcistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Litvanya, Estonya, Yunanistan ve Brezilya'da da Gagauzlar bulunmaktadır.

Gagauz Türkleri, bütün Moldovalılar gibi, mit terimi karşılığı olarak Rusçadan alınan "mif" terimini kullanmaktadırlar. "Mif" ile "gerçeği fantastik şekle dönüştüren hika-

yeler" anlaşılmaktadır (Mifi Narodov Mira, Moskva 1987:14). Mif, kelimesinin kökeni, Yunanca'da *anlatı* veya *öykü* anlamına gelen *mithostur*. "*Mitoslar, ilkel insan topluluklarının, evreni, dünyayı ve tabiat olaylarını kişileştirerek yorumlamak, henüz sırrını çözemedikleri hayatın ve evrenin çeşitli görüntülerini bir anlam kolaylığına bağlamak ihtiyacından doğmuş öykülerdir*" (Necatigil 2000:7). Mit teriminin bir çok tanımı vardır. Ancak, "bütün bilim adamlarının kabul edebileceği ve aynı zamanda da uzman olmayanlara da aşına gelebilecek mit tanımı bulmak güçtür" (Çobanoğlu 2001:5). Bununla birlikte, kanaatimizce, en geniş kapsamlı ve en az kusurlu bir tanım

* Hacettepe Üniversitesi Türk Halkbilimi Doktora Öğrencisi

olduğu için Mircea Eliade'nin "mit, kutsal bir öyküyü anlatır; en eski zamanda, "başlangıç-taki" masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır" (Eliade 1993:13) tanımını benimsemekteyiz.

Gagauz Türkleri'nin mitleriyle ilgili ayrı bir bilimsel çalışma henüz yapılmamıştır. Ancak, başta V. Moşkof (1904) ve A. Manof (1939) olmak üzere, bazı araştırmacıların çalışmalarında Gagauz Türkleri'nin bazı mitlerinin metinleri, Gagauzların halk inanışları ele alınmıştır. Gagauz Türkleri'nde bir zamanlar varolan eski mitlerin belirgin izlerini destanlar ve masallar içinde nesir şeklinde bulmak mümkündür. Ayı Kulaklı, Tepegöz, Kalina, Padişah Hem Fukara Çocuk gibi masallar buna örnek teşkil etmektedirler. Destanlarda ve masallarda yer alan Cendem-Babusu, birkaç başlı yılan (ejderha), yılan, dev kuş, bir karışık adam, tek gözlü devler vs. destanlara ve masallara mitlerden yansıyan unsurlardır. Gagauz Türklerinde mitler unutulup inanırlılığını kaybetmişlerdir. Mit metinlerini ancak masal, efsane, rivayet şeklinde bulup tespit etmek mümkündür.

Gagauz Türkleri'nde, halkın yaratılışı ile ilgili yaratılış miti mevcut değildir. Fakat bununla birlikte, Gagauz Türkleri'nin töre ve geleneklerini araştırarak olursak, ağaç, kuş, kurt, at, ateş, yer-su gibi kültürlerin izlerini rahatlıkla bulmak mümkündür. Bu bağlamda, "ağaçtan yaratılma mitini Türk yaratılış mitleri arasında en eski yaratılış miti olarak" (Çobanoğlu 2001:32) ve "diğer yaratılış mitlerinin prototipi olarak" (Çobanoğlu 2001:33) kabul edecek olursak, Gagauz Türkleri'nde ağaçtan yaratılma mitinin mevcut olmamasına rağmen, ağaç kültürüyle ilgili izleri rahatlıkla bulmak mümkündür. Gagauz Türkleri'nde, tıpkı Katanov'un tespitine göre (Çobanoğlu 2001:34), kutsal ağacın kamların göklere yolculuğunda yer alması, kam öldüğü zaman, ağacı oyup yontarak kam cesedin içine koyulması, onu gömdükleri yere bir ağaç dikip o ağaca kamin bütün eşyaların asılması gibi, Gagauz Türkleri'nde de biri öldüğünde ağaçtan yapılmış tabut ile defnedilir, eşyaları da "ölü dalı" olarak adlandırılan, ağaçtan kesilmiş bir dalı budağa asılır ve o budak mezara saplanır, belirli bir zaman geçince o budak kuruyacağı için, mezara fidan dikilir. Ağaç

kültü etrafında şekillenen bu pratik günümüzde de devam etmektedir. Bu pratiğin, günümüzdeki Gagauz Türkleri'nin Hristiyanlığı ile hiçbir alakası olmadığını belirtmeliyiz. Kanaatimizce, bu pratik orman-ağaç kültürünün izlerini barındırmaktadır.

Öte yandan, Gagauz Türkleri, Hristiyanlığın etkisiyle, insanoğlunun atası olarak kabul ettikleri Adem'in topraktan yaratıldığına, anaları olarak da kabul ettikleri Havva'nın ise, Adem'in egesinden yaratıldığına inanmaktadırlar. Topraktan yaratılma inancı, Mircea Eliade'nin de ifade ettiği gibi, "insanların Toprak tarafından doğurulması evrensel yaygınlığa sahip bir inançtır" (Eliade 1991:118). Ayrıca Gagauz Türkleri, aşağıda da ele alacağımız gibi, toprağı canlı bir varlık olarak görmektedirler. Toprak'ı derin kış uykusundan uyandırmak için uzun bir sopayla 40 kez toprağı değıdirmekte (Kvilinkova 2001a:3) ve Toprak'ı ısıtmak için ateş yakmaktadırlar (Kvilinkova 2001c:16).

Gagauz Türkleri'nin mitolojisini incelemek için, elde ettiğimiz mitolojik malzemeyi şu gruplara bölmek mümkündür:

1. Kozmogoni mitleri ve gök, bulut, yıldız, yağmur vs. ile ilgili inanışlar;
2. Hayvanlar ve hayvanlar ile insanların arasındaki münasebetleri yansıtan mitler ve inanışlar;
3. Mitolojik varlıklarla ilgili mitler ve inanışlar.

1. Kozmogoni mitleri ve gök, bulut, yıldız, yağmur vs. ile ilgili inanışlar

Kozmogoni (*Cosmogony*) mitleri, evrenin nasıl oluştuğunu anlatan mitlerdir. Belirtmeliyiz ki, günümüzdeki Gagauz Türkleri'nin bütün dünya ve âlemin meydana geliş hakkındaki görüşleri inançlarına göre farklılık göstermektedir. Ateistler, evrenin herhangi bir olağanüstü kişi veya kuvvet tarafından yaratıldığına inanmaksızın, rüzgâr, yağmur gibi doğa güçlerini de tanrı tarafından yönetildiğini kabul etmemekte ve insanoğlunun gelişimini de Darwin teorisine göre açıklamaktadırlar. Hristiyan dinini benimseyen Gagauz Türkleri ise, Hristiyanlıkta varolan açıklamaları kabul etmektedirler. Ancak burada vurgulamamız gerekiyor ki, Hristiyanlık; bir türlü kökü kazınamayan kutsal figür-

leri ve “pagan” mitlerini “Hristiyanlaştırmıştır”. Çok sayıda tanrı ya da ejderha öldüren pek çok kahraman, Aziz Georges (Gagauz Türklerinde Aziz Georgi’dir) kimliğine bürünmüş; fırtına tanrıları Aziz Eli (Gagauz Türklerinde Aziz İliya’dır)’ye dönüşmüş; sayısız bereket tanrıçası Meryem ile ya da azizlerle bir tutulmuştur (Eliade 1993:159).

Gök, bulut, yıldız, yağmur vs. ile ilgili inanışlara geçmeden önce, belirtmeliyiz ki, mitolojik anlatılara XIX. yüzyıla kadar yoğun olarak inanılmaktayken, XX. yüzyıldan itibaren eğitimin de tesiriyle, bilimin getirdiği açıklamalara inanılırken, mitolojinin getirmiş olduğu açıklamalar yavaş yavaş zayıflamıştır ve günümüzde gerçekliğine inanılmayan anlatılar olarak varlığını sürdürmektedirler.

Gök: Gagauz Türkleri, göğü yerin üzerinde kristal bir kubbe olarak düşünürler (Argunşah 1991: 43-44; 1998:132; Manof 1939:61). Bir mitte gök şöyle anlatılır: “Göğün yedi katı var. Birinci kat topraktır ve orada insanlar yaşar. Yukarı doğru giden katlarda periler, ilâhlar, melekler yaşar. Son yedinci katta ise, Allah Tangri kendi tahtında oturarak dünyaya bakar”. Ayrıca A. Manofun (1939:61) verdiği bilgilere göre, göğün ilk zamanlarda yere bir insan boyu kadar yakındığına inanan Gagauz Türkleri, onun bugünkü haline geliş hakkında şöyle bir inanca sahiptirler: “Bir gün adamın biri, eşi ve çocuğu ile beraber hasada gitmiş. Buğday başaklarının uçları gökyüzüne temas ediyormuş. Bu sırada çocuk donuna pisletmiş. Annesi de çocuğu temizledikten sonra pisliklerini fırlatınca, bunlar göğe yapışmış. Bunun üzerine Allah kızarak göğü yavaşça yukarıya çekmeye başlamış. O esnada köpeğin biri buğday başağının bir kısmını kapmış. Ağzının dışında kalan kısmı göğe doğru ayrılmış. Onun için bugün başakların üzerindeki taneler, köpek ne kadar kapmışsa o kadardır. Ve böylece gök bugünkü durumuna gelmiş” (Manof 1939:61).

Gagauz Türkleri, gök katları adı altında kâinatın katlarını anlamaktadırlar. Bu bağlamda, yaşadıkları yerin üzerinde kristal bir kubbe olan gök varken, aynı zamanda yaşadıkları yer bir başka yerin kubbesidir (Argunşah 1991:44). Bu inanç, masallara yansımış-

tır. Ayı Kulaklı masalı, buna çok güzel bir örnek teşkil eder. Bu masalın kahramanı olan Ayı Kulaklı, Yeraltı Ülkesi’ne gider. Yeraltı Ülkesi’nde, Yer’de olduğu gibi insanlar yaşar, göl, ağaçlar vs. vardır¹. Yeraltı ülkesi başka halkların inançlarında da mevcuttur². Âlemin “pek çok katlı bina biçiminde yaratıldığı inancı umumdur, bilhassa Müslümanlar arasında” (Manof 1939:61). Kainatın gökyüzü, yeryüzü ve yeraltı olan katları Gagauz Türkleri’ne göre, sürekli birbiriyle iletişim içinde bulunmaktadır.

Yer: Günümüzde Gagauz Türkleri dinin tesiriyle yerin Allah tarafından yaratıldığına inanmaktadırlar. Günümüzde rastlanmakla beraber, Gagauz Türkleri’nde varolan inançlarda yerin canlı bir varlık gibi tasavvur edildiği anlaşılmaktadır. Örneğin, Gagauz Türkleri arasında “Yer Gözünden” bahsedilmektedir (Manof 1939:67). Yerin Gözü olarak, dibi olmayan bataklıklara denmektedir. Bu bataklıkların yaratılışı ise, şöyle anlatılmaktadır: “Toprak ilk defa sürülürken acıdan bağırarak, çizileri ise kanla dolmuş. Böylece bataklık oluşmuş. O zaman Allah görünerek toprağa demiş ki: “Hiç ağlama ve kan kusma! Çünkü insanları sen besleyeceksin, ama daha sonra hepsini yutacaksın!” Bunun üzerine toprak teselli bularak artık ne ağlamış, ne de kan kusmuş” (Manof 1939:67).

Yerin canlı bir varlık gibi tasavvur edilmesi, yukarıda da söylediğimiz gibi, ilkbaharda Toprak’ı derin kış uykusundan, uzun sopa ile 40 kez değmek suretiyle uyandırmaya çalışmalarından (Kvilinkova 2001a:3), Toprak’ı ısıtmak için ateş yakmalarından (Kvilinkova 2001c:16), sabahları düşen çığın Toprak’ın nefesi, soluğu olarak görmelerinden (Manof 1939:65) de anlaşılmaktadır. Ayrıca Manofun (1939:66) tespitlerine göre, Gagauz Türkleri’nde diğer Türk kavimlerinde de olduğu gibi³, yerin bir sarı öküzün boynuzları arasında olduğu ve bu öküz tarafından taşındığı; veya da deniz balığının sırtında durduğu inancı vardır. Öküz, yorulduğundan, dünyayı bir boynuzundan diğerine fırlattığında ya da balık kuyruğunu salladığında, yeryüzünde deprem olduğuna inanılmaktaydı (Manof 1939:66). Günümüzde bu inanç mevcut değildir. Deprem oluşmasıyla ilgili bilimsel açıklamalar kabul görmektedir. Bununla birlikte,

halk arasında depremle ilgili şöyle bir inanç da mevcuttur. Deprem, insanların işlediği günahlara Allah'tan gönderilen bir uyarı veya cezadır.

Gagauz Türkleri'nin çiftçilikle uğraşmalarından dolayı, ekonomik hayatları üzerinde toprağın büyük rolü vardır. Bereket olduğu zaman, yere hürmet maksadıyla onu öpmek adedi Gagauz Türkleri'nde eskiden beri mevcuttur.

Güneş ve Ay: Güneş ve Ay, anası ve babası olan canlı varlıklar olarak tasavvur edilmektedir. Gagauz Türkleri arasında varolan mitlerden Ay'ın erkek olduğu, Güneş'in ise, bazı mitlere göre kız, bazılarında göre ise erkek olduğu anlaşılmaktadır⁴. Bu bağlamda güneşin dişi "güneş ana", ayın da erkek "ay ata" olarak tasavvuru bir çok Türk boyunun mitolojisinde mevcuttur⁵. Güneşe ve aya dair bir mitte, ayın üzerinde olan lekelerin yaratılışı da açıklanmaktadır: "Güneş çok güzel bir kız, Ay da yakışıklı bir erkek imiş. İkisi de o kadar güzelmış ki, üstlerinden ışık saçılmış. Bu yüzden de yerde değil, gökte yaşarlarmış. Ay Güneş'e sevdalanmış. Güneş de bunu bilirmiş, fakat Ay'ın tarafına hiç bakmamış, sürekli ondan kaçarmış. Bir gün Güneş dolaşmaya çıkmış. Yolda ona Ay yetişmiş ve sevdasını anlatmış. Ay Güneş'in elini tutmaya çalışınca da Güneş kızmış Yer'e doğru eğilmiş, Yer de ona bir avuç bataklık uzatmış. Güneş bu batağı Ay'ın yüzüne fırlatmış. Ay utanmış, gözlerini yumarak karanlığa çekilmiş. Yüzündeki çamur lekeleri hiçbir şekilde çıkmamış. O zamandan beri ay üzerinde lekeler vardır ve ay karanlıkta ortaya çıkmaktadır".

Bir başka mitte ise güneş, genç erkek suretinde gösterilmektedir. Güneş, gökyüzünde yaşayan genç bir delikanlıdır. Güneş, aşık olduğu bir çoban kıızıyla evlenmek istemektedir. Onu gökyüzüne yanına almak için, annesinin tavsiyesi üzerine, salıncak indirir. Salıncığı, kız bindikten sonra yukarı çekmek ister, fakat muvaffak olamaz (Manof 1939:62).

Güneş ve ay tutulmaları hakkında Gagauz Türklerinde muhtelif görüşler mevcuttur. Kimilerine göre, Güneş kız ve Ay oğlan görüşür, kimilerine göre, o an ayıp bir şeyler olabileceğinden Allah, yapılacak şeylerin görülmemesi için onları karanlıkla kapatır (Malacılı 2002:80). Ayrıca, Manofun tespitlerine

göre, Gagauzların bir kısmı güneş tutulması esnasında, güneşin kanatlı bir yılandan süt emdiğine, bir kısmı da kuyruklu yıldızın kuyruğu ile örtüldüğüne inanmaktadır (Manof 1939:62).

Ay tutulmasının, kanatlı yılan ile bağlantılı olduğuna ve bir de, büyücü karıların ay üzerine oturmasından kaynaklandığına inanılmaktadır (Manof 1939:62-63). Yılanı veya büyücü karıları korkutup, ayı veya güneşi kurtarmak için, ay veya güneş tutulduğunda Gagauz Türkleri havaya ateş ederler veya gürültü çıkaran maddeleri döverler (Manof 1939:63). Gürültü patırtıların kötü ruhları korkutacağı inancı Gagauz Türkleri'nden başka Türk boylarında ve Moğollarda da mevcuttur⁶.

Gagauz Türkleri, ayın uçları bozuk olarak görünüyorsa, onu kurtların ısırıldığına inanırlar (Argunşah 1993:133). Bu inanç Orta-Asya ve Sibirya'da çok yaygındır. Ayın ısırılma ve parçalanışını her kavim kendi kutsal hayvanlarına yaptırılmaktadır. Örnek olarak Moğollarla Kuzey Doğu Sibirya'daki Gilyaklar, gökteki ayı kendi köpeklerine; Kuzey Kutbuna yakın olanlar ise, ayılarına (Argunşah 1998:133); Türk kavimleri kurtlara yedirilmektedirler (Ögel 1971:177-178; 2001:II,53-54).

Ay ile ilgili Gagauz Türkleri'nde bir çok inanç ve hurafe vardır. Örneğin, büyük veya önemli bir işe başlamak için (mesela ev inşaatına başlamak, yeni eve taşınmak, evlenmek vs.) Gagauzlar ayın, yarım ay safhasından dolun ay safhasına geçmeye başlamasını beklerler. Ayın ilk yarısında ise, önemli bir işe başlamanın uğursuzluk olduğuna inanılmaktadır. Hilalin uçları aşağı doğru bakarsa yağmur yağacaktır⁷.

Yıldız: Gagauz Türkleri'nin tasavvurlarına göre, yıldızlar gökyüzünü süslemek için yaratılmışlardır (Manof 1939:62; Argunşah 1991:45; 1998:133). Halk arasında yaygın olan inanca göre, her insanın kendi yıldızı vardır. Bu yüzden de gökteki yıldız sayısı dünyadaki insan sayısı ile aynıdır. Gökten bir yıldız kaydığında, o yıldızın sahibi olan kişinin öldüğüne inanılmaktadır. Bu inanış Türkiye Türklerinde de çok yaygındır⁸.

Ayrıca, Gagauz Türkleri arasında kuyruklu yıldızın felaket habercisi olduğuna ina-

nılır (Manof 1939:64). Kuyruklu yıldızın büyük afetlerin habercisi olduğu ile ilgili halk inanışı başka Türk boylarında da mevcuttur⁹.

Gagauz Türkleri arasında “Saman Yolu” denen yıldızların yaratılışını “*sağdıçtan çalınmış olan samanın dökülmesinden*” olduğu inanimaktadır. Bu inanç oldukça yaygın bir inançtır ve Gagauz Türklerinde olduğu gibi Anadolu Türklerinde ve hatta Ermenilerde de mevcuttur¹⁰. Ayrıca “Dan Yıldız” (Kutup yıldız) için şöyle bir mit mevcuttur: “Dan Yıldızı bir oğlanmış. O, gökyüzünde yaşarmış. Bir kıza sevdalanmış. Sevdiği kıza ise, birileri gökyüzünden yere atmış. O kız her sabah su almak için çeşmeye gidirmiş. Dan Yıldızı da sevdahısını görebilmek için, her gün sabah erkenden gökyüzüne çıkarmış. O zamandan beri Dan Yıldızı yıldız olmuş ve hala sevdasını yerde ararmış.”

Bulut, Şimşek, Gök Gürlemesi ve Yağmur ile İlgili Tasavvurlar: Gagauz Türkleri'nin tasavvurlarına göre bulutlar, şimşekler, gök gürlemesi, yağmur Aziz İlyanın kudreti ve iradesine bağlı hadiselerdir.

Bulutları, Gagauzlar iki çeşide ayırmaktadır: Beyaz ve siyah. Manofun yaptığı tespitlerine göre, Gagauzların inançlarında siyah bulutlar Az. İlyaya, beyazlar ise Ejderha'ya –“Gagauzlar buna Evrem derler” (Manof 1939:65)– ait olduğuna inanılmaktadır. Bu iki çeşit bulut karşılaşınca kapışırlar. Siyah bulutlar daima beyazları mağlup ederler, neticede de yağmur yağar (Manof 1939:65). Ayrıca, bulutlar üzerinde üç kır atın koşulduğu ateşten arabasıyla Az. İlyanın seyahat ettiğine inanılmaktadır.

Şimşek, Gagauz Türkleri tarafından “çimçirik” olarak adlandırılmaktadır. Çimçirik, Az. İlyanın şeytana karşı attığı ok olarak tasavvur edilmektedir. Bu esnada şeytan evlerde, insanlarla hayvanların arkasında gizlendiğinden, çimçirik çakıp gök gürledikçe bağırış çağırış, gürültü ile kedileri ve köpekleri kovalarlar (Manof 1939:64). Şimşek çakıp gök gürlerken bağırıp çağırma inancı Bulgarlar, Uryankıtlar ve Uygurlarda da mevcuttur¹¹. Günümüzde bu uygulama görülmektedir.

Gök gürlemesi hakkında Gagauz Türkleri arasında muhtelif tasavvurlar mevcuttur.

En yaygın olanı, gök gürlemesinin, Az. İlyanın arabasının çıkardığı gürültü olduğudur. Az. İlyanın sinirli olursa, gök çok fazla gürler¹². Başka bir yaygın inanca göre ise, gök gürlemesi şöyle açıklanmaktadır: “Ak saçlı bir ihtiyar at arabasında fiçılarla su taşır. Yamaçlı yollardan geçerken arabadaki fiçılar birbirine çarpar ve gök gürler. Eğer arabadan bir fiçi düşmüş olursa, o zaman büyük gürültü kopar. Düşmüş fiçi kırılacak olursa, yağmur yağar” (Malacılı 2002:81).

Gagauz Türkleri genellikle tarımla uğraştıklarından, ekonomik hayatları üzerinde yağmurun büyük rolü vardır. Bu nedenle Gagauzlarda yağmur ile ilgili bir çok inanç ve uygulama vardır. Yukarıda Gagauz Türkleri'nin yağmur ile ilgili tasavvurlarına değinilmiştir. Ancak, yeryüzünde kuraklık olduğunda, Az. İlyanın hastalanıp bulutları idare edemediğine (Manof 1939:65), yağmur yağmayan bölgede çok günahkâr olduğuna (Malacılı 2002:82) inanıldığını da belirtmeliyiz.

Yağmur yağdırmak için günümüzde Gagauz Türkleri yağmur duasına çıkmaktadırlar. Genellikle Mayıs veya Haziran aylarında uzun zaman yağmur yağmazsa, kuraklık tehlikesi varsa, Gagauzlar papaz ile birlikte yağmur duasına çıkarlar. İnsanların ellerinde ikonalar, haçlar ilahiler okuyarak, dua ederek tarlaları dolaşırlar. Ayrıca eskiden kuraklık zamanlarında “Germanço” veya “Pipiruda” töreni de düzenlenmekteydi (Manof 1939:91). XIX. yüzyıldan beri ise, bu tören halk takviminde 14 Mayıs tarihinde düzenlenmektedir. Törende Gagauz Yeri'nin her bölgesinin kattığı farklı özellikler olmakla beraber, tören genel olarak şu şekilde yapılmaktadır: Sabah vakti 13-14 yaşındaki kız çocukları, 6-8 kişilik gruplar halinde toplanır, aralarından birini –genellikle öksüz olanı– “gelin” seçerler. Gelin olan kız ince elbiseler giyer, başına çiçeklerden yapılmış taç konulur, bir eline kovayla su, diğerine otlardan yapılmış bir buket verilir. Kızlar, evleri teker teker dolaşarak türkü söyler, oynarlar. Gelin olan kız, buketini suya batırarak ev sakinlerine ve gruba su serper. Bu esnada grup şu türküyü söyler:

Pipiruda gezerim
Allah'a dua ederim:
“Ver Allah'ım yağmurduruk,

Tarlalara çamurcuk,
Teknelere hamurcuk,
Sinilere kolaççık,
Fırınara ekmeçik,
Ver, Boje, yağmurcuk”.

Evin hanımı “gelinin” üstüne su döker, kızlara ise un, yumurta, yağ, pirinç gibi armağanlar verir. Kızlar, ayrıca, dolaştıkları her evden bir torba içine toprak biriktirirler. Bu topraktan çamur, çamurdan da “Germanço” denilen kukla yaparlar. Aslında, XX. yüzyılda, kızlar gezme çıkmadan önce bu kuklayı ya çamurdan, ya da ottan yaparlar ve kukla ile birlikte gezerler (Derjavin 1914:166; Malacılı 2002:229). Ertesi gün gruptaki kızların birinin evinde toplanarak Germanço’ya cenaze töreni düzenlenir. Toplanan erzaklardan yemek yapılır. Germanço’yu bir dere veya su kıyısında gömerken, ya da suya atarken herkes ağlar ve şu sözleri söylerler: “Germanço, Germanço, biz sana ağlıyoruz, sen de Allah’a ağla ve söyle, yalvar bize yağmurcuk versin”. Defin esnasında, bütün hazır bulunanlar, birbirlerini suyla ıslatırlar ve bundan sonra hazırlanan yemekleri Germanço’nun şerefine yerler (Malacılı 2002:228-229).

Pipiruda kelimesi, “kelebek” anlamına gelen “peperuda” Bulgarca kelimesinden gelmiştir (Derjavin 1914:166). Pipiruda törenini inceledikten sonra, bu törenin içinde iki ayrı tören olduğu anlaşılmaktadır (Kvilinkova 1999:102). Pipiruda ve Germanço törenlerinin kökenleriyle ilgili değişik görüşler mevcuttur. Bulgar araştırmacılara göre, bu törenlerin kökenleri Balkan halklarının putperest geçmişinde saklıdır. Zira Kaloyan ve German törenlerinin yayıldığı bölge, Trak kavimlerinin Kuzey grubunun yayıldığı bölge ile aynıdır (Kvilinkova 1999:103). Rus Etnografi Okulu (B. Ribakov, V. İvanov, V. Toporov, N. İ. Tolstoy ve S. M. Tolstoy gibi araştırmacılar) ise, “peperuda” törenin kökeninin Slavların gök ve şimşek Tanrısı Perun ile ilgili olduğu düşüncesindedirler (İvanov 1974:106,108-109; Tolstoy 1978:97). Pipiruda törenin temelinde tüm Balkan-Karpat bölgesinde (Bulgarlar, Arnavutlar, Romenler, Moldovanlar, Yunanlılar, Sırp, Makedonlar vs.) bilinen ölüp dirilen doğa tanrısı ile ilgili inancın yattığı düşüncesi de mevcuttur (Tokarev 1978:201,224-226,244,262,265,275; Zelençuk 1976:195-196).

Ayrıca Pipiruda ile “Çömçe Gelin” oyunu büyük benzerlikler göstermektedir¹³.

Germanço kuklanın törende yer almasıyla ilgili muhtelif görüşler vardır. Bazılarına göre Germanço, doğanın gelişmesini engelleyen afet suretidir, bazılarına göre ise, halkın afetlerden kurtulması için verilen bir kurbandır. Başka bir görüşe göre de, Germanço’nun suretinde halk, kuraklığın sonuçlarını canlandırmakla, Tanrıyı merhamete getirmeyi amaçlamaktadır (Kvilinkova 1999:103).

Gagauz Türkleri’nin yağmur yağdırma pipiruda törenine benzer tören; adet veya oyun şeklini alarak Balkan-Karpat bölge halklarından başka, Orta Asya, Kafkasya, Türkiye halklarında ve aynı şekilde Doğu ve Batı Slavlarda, Hindistan’da da mevcuttur ve *bodi*, *bodi bostan*, *dodu*, *dodole*, *gode*, *gelin gok*, *çömçe gelin*, *kepçe gelin*, *yağmur gelin*, *mindaki* vb. gibi isimlerle adlandırılmaktadır¹⁴. İ. Başgöz (1986:13-23) kendi çalışmasında bu adların “kurbağa, kurbağa yavrusu” anlamına gelen kelimelerden oluştuğunu ileri sürmektedir. Ayrıca, Asya’nın Çin ve Hindistan gibi memleketlerinde kurbağanın yağmur tanrısı olarak tanındığına dair bilgiler sunmaktadır (Başgöz 1986:13-23).

Bu tören tek merkezden mi çıkıp yayıldı, yoksa farklı yerlerde, benzer kültür koşulları içinde mi ortaya çıktı söylemek zordur. Ancak birbiriyle yakın mesafelerde; ticaret, savaş, göç gibi nedenlerle ilişki içerisinde olan; kökenleri aynı olan veya aynı inanç yapısına mensup olan toplumlarda benzer mitolojik motiflerin olması hiç de şaşırtıcı değildir.

Rüzgâr: Gagauz Türkleri, rüzgârın yerden çıktığına inanırlar (Manof 1939:65; Argunşah 1991:47; 1998:135). Şiddetli rüzgârın felaket getirdiğine inanılmaktadır. Bu bağlamda, şiddetli bir rüzgâr çıkınca, bir yerlerde cinayet işlendiğine veya intihar edildiğine inanılır (Malacılı 2002:82). Kasırgaya “vetruşka” diyen Gagauzlar, onu canlı bir varlık olarak ve şeytanın uşağı olarak tasavvur ederler. Ayrıca kasırga ile birlikte şeytanın uçtuğuna, kasırganın içine düşen kimsenin mutlaka hastalanacağına inanılmaktadır. Bundan dolayı, kasırgadan kurtulmak veya onu korkutmak için “Verin bıçağı, verin! Keseyim ben bunu!” diye bağırırlar. Burada Ga-

gaguz Türkleri'nde olan demir kültü izleri ön plana çıkmaktadır.

Aynı şekilde Gagauzlarda, şeytanın gönderdiği fena rüzgarlardan insanları korumak için Allah'ın, Yerin dört başına birer melek koyduğu inancı da mevcuttur (Manof 1939:67). Fena rüzgarlar veya hastalık getiren rüzgarlar ile ilgili inançlar başka halklarda da mevcuttur.¹⁵

Ateş: Gaguz Türkleri, iki çeşit ateş olduğu inancındadır. Böyle inanç Altaylılar ve Saha Türklerinde de mevcuttur (Argunşah 1998:47). Ateş çeşitlerinden biri "canlı", diğeri "cansız"dır. Cansız ateşi kullanarak yemek pişirilir, ısınılır. Canlı ateşin ise, ruhu olduğundan dolayı, sadece kutsal yerlerde kullanılmaktadır. Bu bağlamda, canlı ateş, kötü ruhları kovmak için kullanılır. Loğusanın yattığı oda kapısının önüne kor halinde bu ateş konur. Maslenitsa bayramında, düğün sabahında, Toprak'ın ısıtılmasında, ölmüş olan ataların uyandırılmasında vs. canlı ateş kullanılmaktadır (Kvilinkova 2001a:3; 2001c:16; Malacılı 2002:83).

Türk inanışlarının en köklülerinden birisi olan ateşin arındırıcı olduğu inancı, Gagauzlarda da mevcuttur. Arındırıcı olma özelliği canlı ateşe aittir. Bu bağlamda, ateşin büyüme kuvvetine Gagauzlarda günümüzde halen inanılmaktadır. Ayrıca, gün battıktan sonra evden ateş verilmez inancı da halen yaşamaktadır. Bu inanç Anadolu halkında da mevcuttur (Argunşah 1998:136).

Ateş yaratılışı ile ilgili mitlerin Gagauzlar arasında tespit edilmemesine rağmen, ateş ile ilgili inanışlar mevcuttur. Örneğin, ateşle oynamak tabusu vardır. Tabuyu çiğneyip ateşle oynayanlar cezalandırılır. Mesela, ateşle oynayan çocukların sidikli olacağına inanılır (Malacılı 2002:83).

Yukarıda sözü geçen mitler ve inanışlar ile Gaguz Türkleri tabiatındaki birçok olayın neden nasıl olduğuna yanıt vermektedirler. Bu bağlamda, efsane, masal, töre ve inanışlarda mitlerin dışı vurumunu görmekteyiz. İnsanın topraktan yaratılması Gaguz Türkleri'nde, bir çok başka halklarda da olduğu gibi, bir inanç olurken, ilkelin bu konuya bakışı mit olur. Gaguz Türkleri'nin kozmogoni mitolojisi motiflerinin, diğer Türk boylarınıninkiyle benzer olduğu açıkça ortadadır.

2. Hayvanlar ve hayvan ile insanın arasındaki münasebetleri yansıtan mitler ve inanışlar

Gaguz Türkleri'nin mitleri ve inanışlarında, hayvanların yaratılması çoğu zaman insanlarınkine benzemektedir. Günümüzde, dinin etkisiyle, Gagauzlar çoğunlukla hayvanların Allah tarafından yaratıldığına inanmaktadır. Bununla birlikte, hayvanların yaratılışını anlatan mitler inanılırlığını neredeyse yitirip masala dönüşmüş olmalarına rağmen, varlığını henüz kaybetmiş değildir. Gagauzlarda, hayvanların yaratılışı ile ilgili varolan anlatılara ve inanışlara örnek verecek olursak aşağıdaki örnekleri verebiliriz.

Köstebek (körköstebek): Köstebeğin insandan oluştuğu anlatılmaktadır: "Bir vakitler bir adamın dört oğlu varmış. Bunlar daima toprak kavgası yaparmış. Onları uzlaştırmak için babaları herkese kendi payını vererek toprağı bölmüş. Fakat onlar kavgalarına hep devam etmişler. Büyük öfkeye kapılan babaları: "Çocuklarım, Allah sizi durmaksızın toprak kazdığı halde doymak bilmeyen yaratıklar suretine çevirsin!" diye beddua etmiş. Allah da onları köstebek suretine çevirmiş. Şimdi de her köstebeğin 40 tane toprak yığını olmasına rağmen, bunlar onlara yine dar gelir". Köstebeğin insandan oluştuğu inancı diğer Türk halklarında da mevcuttur (Boratav 1994:63).

Kurbağa: Kurbağaların, Allah tarafından yaratıldığına ve yağmur ile beraber gökten düştüklerine inanılmaktadır. Ayrıca su kurbağasını öldürmenin günah olduğuna inanılır, çünkü Allah kurbağayı suları acı ve zehirden temizlesin diye yaratmıştır (Manof 1939:71). Kurbağayı öldürmenin büyük günah sayıldığına olan inanç halen mevcuttur.

Kaplumbağa: Kaplumbağa, Gaguz Türkleri'ne göre, bir zamanlar yeni evlenen bir gelinmiş. Bu gelin kaynatasından çok utanmış. Bir gün kaynatasının isteği üzerine, gelin pide pişirmiş. Pidenin yarısını kendi yemiş, diğer yarısını ise, köpek kapmış. İşten dönen kaynatası pide isteyince, gelin utancından saklanacak yer bulamayarak, eleği yere koyup üzerine oturmuş ve üzerine de hamur teknesini çekmiş. Kaynatası bu olayı görünce çok kızmış ve geline lanet okumuş: "Şimdi ol-

duğun gibi ebediyen kalmanı Allah'tan dile-
rim" demiş. Ve böylece de kaplumbağa olmuş.

Yılan: Yılanın yaratılışı ile ilgili Gagauz Türkleri'nde bir anlatı yoktur. Fakat yılan halk, büyük bir esrarengizlik atfetmektedir. Gagauzlarda yılan, hayvan şeklinde tasavvur edildiği gibi, insan şeklinde de tasavvur edilmektedir. Bir çok masal, ballad ve türkülerde yılan, kız veya oğlana aşık olarak bunlarla evlenir veya onları kaçıtır¹⁶. Ayrıca, insanlarla yılanın böyle bir ilişki kurabildiği inancı halk arasında da çok yaygındır (Derjavin 1914:177; Manof 1939:71). Halk arasında yaygın olan başka bir inanç da, her mal ve mülkün bir "yılan sahip"i olmasıdır. "Yılan sahip", gözleriyle insanları ve hayvanları büyüler. Yılan 40 yaşını doldurunca ayaklı ve kanatlı bir ejderha olur (Manof 1939:71). Bu mitolojik motif masallarda çok yaygındır¹⁷. Ayrıca bu motif diğer Türk halklarında da mevcuttur (Seleznev 2001:229-236).

Leylek: Leyleklerin yaratılışı ile ilgili Gagauzlarda şöyle bir mit bilinir: "Leylekler bir zamanlar insan imişler. Bir defasında bunlar Allah'ın huzurunda çok günah işledikleri için Allah onları sırtında kocaman bir sandık taşımakta tecziye etmiş. Bir yere gelince, meraklarından sandığı açmışlar. İçinden kurbağalar, yılanlar fırlamış. Allah, onlara kaçan bütün yılanlarla kurbağaları topladıklarında, yine insan olacaklarını söyleyerek cezalandırmış. Bu nedenle leylekler sürekli kurbağa ile yılan toplar" (Manof 1939:69).

Kırlangıç ve kedi: Leyleğin arkadaşı olarak görülen kırlangıcın yaratılışı ile ilgili bir mitin iki versiyonu mevcuttur. Birine göre Kırlangıç, vaktiyle mutsuz bir gelin imiş. Fakat Allah'a kendisini neye olursa olsun çevirmesini ve böylelikle uçması için yalvarmış. Çünkü kaynatası bir haydut ve harami imiş ve oğlu ile birlikte yolcuların önünü keser soyar ve öldürmüştü. Allah da onu kırlangıç yapmış (Manof 1939:70). Diğer versiyonuna göre ise, kırlangıç yine bir gelindir. "Gün, bir kızı görünce, ona aşık olur. Güneş anası, oğlu Gün'e kızı denemesini söyler. Gün, kızı muhtelif sınavlardan geçirdikten sonra, Güneş anasının tavsiyesi üzerine bir salıncak yapar. Bu kız o salıncığa binince, Gün onu gökyüzüne çeker. Fakat bu işe sinirlenen kız, Gün ile 7 yıl konuşmaz. İşlerin bu şekli aldığını gören

Gün başka bir kız getirerek düğün hazırlıklarına başlar. İki kız arasında kavga çıkar ve birbirlerini lânetlerler. Lânet sonucu biri kırlangıç, diğeri de kedi olur. O günden beri kedi kırlangıcı kovalar, Gün bugün de evlenemeyip bekar gezer". Bu mit başka mitoloji motifleriyle de karışarak masal olarak da anlatılmaktadır¹⁸. Kırlangıç ötmesini Gagauzlar, kadınlarla konuşması olarak görmekteler. Kırlangıç, geçen kış süresinde kadınların fazla çalışıp çalışmadıklarını şöyle sorgular: "İşlediniz mi, dokudunuz mu, getir ben keseyim g-rrr...ts (makasın çıkardığı sesin taklidi)" (Manof 1939:70).

Karga: Karganın neden çok yaşadığı sorusuna Gagauz Türkleri şu mit ile cevap verirler: "Allah, insanları, hayvanları, bütün dünyayı yarattıktan sonra peygamberlerden birini diri su getirmesi için göndermiş. Peygamber gitmiş ve diri su çeşmesinden bir testi su doldurup geri yola koyulmuş. Yolda yolculuğa dinlenmeye oturmuş ve uyuyakalmış. O esnada testi yanlamış ve su akmış. İki karga konarak bu sudan içmiş. İşte bundan sonra kargalar 300-er yıl yaşamaya başlamış".

Bazı hayvanlar veya kuşlar ile ilgili mitler günümüze kadar yetişmemekle birlikte birçok masalda, efsanede vs. bu tür mitolojik motifleri bulmak mümkündür. Örnek olarak Kalina, Üdüle masallarının varyantlarında sü-tün kaçmaması için masalın kahramanı olan kız Kalina (=Üdüle) süte atlar ve süt ile birlikte pişer. Bu olaya üzülen keçi kendi kuyruğunu kemirir; kaz, üzüntüsünden konuşamaz, sadece ga-ga-ga bağırır hale gelir; kırlangıç üzüntüsünden kuyruğunu yolar. O günden beri keçiler kısa kuyruklu, kazlar konuşamaz, ga-ga-ga bağırır ve kırlangıcın kuyruğu "kısaç"(mandal) şeklindedir. Ayrıca hayvanlar ve kuşlarla ilgili bir çok inanış ve âdet halen yaşamaktadır (örneğin: Canavar yortuları, kuş bayramı vs.)¹⁹.

XX. yüzyılın ilk yarısına kadar Gagauz Türkleri tarafından yapılan, günümüzde ise, sadece anlatıları yaşayan bir kurban töreni dikkat çekicidir. Gagauzların inanışına göre, Kolada orucu bitince hiç başka bir et yenilmeden serçe kuşu kesilip yenilmeliydi. Serçenin etini yiyenin, serçenin hafifliğine ve hızına sahip olacağına inanılmaktadır. Bu âdetin temelinde "temas büyü"nın olduğu görülmek-

tedir. Serçe suretinde, ayrıca, bereket sembolünü görmektedirler. Serçe, bereket sembolü olarak kolada türkülerinde ve Balkan-Karpat bölgesinin halklarının folklorunda da yer almaktadır (Kvilinkova 2000a:10). Kurban kuşu olarak serçenin kullanılması Altay ve Po-voljje halklarında da mevcuttur (Kvilinkova 2000a:10). Serçe kuşu ile ilgili inanış ve yapılan pratik, Gagauzların atalarında kuş kültü olabileceği ve bu pratik, kuş kültürünün günümüze izleri olarak görülebileceği ihtimalini vermektedir. Bu konuda kesin sonuçlara ulaşabilmek için ayrı ve derin bir araştırma yapılması gerekir.

At: Gagauz Türklerinde atın, tabiatüstü niteliklerini belirten pek çok inanışlara rastlamak mümkündür. At; baladlarda, türkülerde, masallarda vs. insanın bir arkadaşı olarak terennüm edilmiştir. Bir çok milletin mitolojisinde örnekleri olan “kanatlı at”, Gagauz halk masalarında da mevcuttur. At; Gagauzların inancına göre, cinler, periler, ejderler vs. için yaklaşılmaz biridir. Bu yüzden gece vakti bunlar, at üzerinde bulunan bir insana dokunamazlar (Manof 1939:68). Atın büyü gücüyle onun nahı da ilişkilidir. Atın nahı, evlere nazarlık veya da uğurluk olarak konulmaktadır. At şerefine, eskiden beri düzenlenen merasim ve bayramlar, Gagauz Türkleri'nin geçmişinde at kültürü olduğunun bir göstergesi olabilir. Gagauzlar, Todur gününde (Şubat-Mart aylarında olur; bu gün sabit değildir, Paskalya bayramına göre değişmektedir) atların şerefine koşu düzenlerler. Halk arasında yaygın bir inanca göre, bu koşuya katılmakla atlar, hastalıklardan korunmuş olurlar (Kvilinkova 2001d:6).

Kurt: Hayvanlardan şerefine merasim veya bayram düzenlenen yalnızca at değildir. Gagauz Türkleri'nde at kadar, hatta attan daha fazla da diyebileceğimiz, kurt da kutlanmaktadır. Tüm Türk kavimlerin geçmişinde olan kurt kültürü, günümüz Gagauz Türkleri'nde “canavar yortuları” olarak adlanan bayramlarıyla izlerini bırakmayı sürdürmektedir. Kurdu, Gagauz Türkleri “canavar”, “yabani”, “bozkumi”, “bozbey” olarak adlandırır. Kurt kelimesinin kullanılmasına ise tabu konulmuştur. Çünkü “kurt” denildiğinde, Gagauzların inancına göre, kurdu davet etmiş olursun ve o hemen gelir. Gelmesinin ne gibi

sonuçlar doğuracağı bilinmediği için, kurt kelimesini kullanmaktan çekinirler. Araştırmacılar göre, bu inanış milletlerin avcı-çobanlık döneminde oluşmuştur. Gagauzlardaki kurtla ilgili yeminlerin oluşunu yine bu dönem ait izler olarak düşünebiliriz (Kvilinkova 2000c:83).

“Canavar Yortuları” bir hafta sürmektedir. Bu bayram Kasım (11-17 Kasım) ayındadır. Fakat kurt şerefine düzenlenen bayramlar bu bayramla kalmamakta, yılın muhtelif zamanlarında yapılmaktadır. Örneğin, Topal Canavar günü 21 Kasım, Canavar Günleri 14-16 Şubat, 7 Mayıs vs. “Canavar” bayramlarında yün ile ilgili bir iş yapmak (örmek, dokumak, dikmek vs.) ve sivri, kesici alet kullanmak yasaktır. Yaygın olan inanışlara göre, bu bayramlarda dikilmiş, örülmüş bir kıyafet giyen insana kurt saldırır. Ayrıca bu bayramlarda et yemek de yasaktır. Canavar bayramlarıyla ilgili tabular, insanları ve evcil hayvanları yırtıcı hayvanların saldırısından korumak amaçlıdır (Kvilinkova 2000c:83).

Kurt, Gagauz Türkleri'nin inanışlarında Tanrı temsilcisi olduğu için öldürülmez. Ayrıca kurt, kılık değiştirebilir ve insanlara yardım edebilir, kehanette bulunabilir, adetlere uymayanları da cezalandırabilir. Bu bağlamda, kurtların koruyucusunun, Tanrının kendisi olduğuna inanılmaktadır. Kurtların yemeklerini Tanrı belirlemektedir (Kvilinkova 2000c:83-84). Gagauzlarda, Kuzey Kafkasya halklarında da olduğu gibi (Kvilinkova 2000c:84), kurt sureti iyi alamet sembolüdür. Örneğin, tarla ekimine gidenlerin yoluna tavşan rast gelirse, bu bir kötü alamet olarak kabul edilir ve ekimi başka bir güne bırakmak tavsiye edilir ve tam tersi yollarına kurt rast gelirse, çok iyi bir alamet olduğuna inanılır, uğurlu kabul edilir.

Diğer Türk halklarında mevcut olan kurttan yaratılış mitinin Gagauzlarda olmaması (hiç değilse bu güne kadar kurt-ana veya kurt-ata gibi bir inanca, mite, efsaneye vs. Gagauzlarda rastlanılmamıştır) dikkat çekicidir. Bu konu üzerinde yeterince çalışılmadığı ve araştırma yapılmadığı kanaatindeyiz.

Yukarıda hayvanların ve kuşların oluşumu ile ilgili mitleri, inanışları aktarmıştık. Bu oluşumlarda, insanların, hayvanların kendi öz niteliklerini yitirip birinden ötekine

geçmelerini gördük. Bununla birlikte böyle bir dönüşüm cansız varlıklardan da olmuştur. Örneğin: “Adem ve Hava'nın çok çocuğu varmış. Bu çocuklar, biri hariç, hepsi erkekmiş. Bütün erkek çocukları o kız ile evlenmek istemişler. Adam da “Durun, ben size karı getiririm” demiş ve bir çuval alarak kıra çıkmış. Kırdan ne tür kemik (kurt, köpek, kedi, sığır, ayı, at kemikleri) gördüyse hepsini almış, çuvalına toplamış. Eve gelince çuvalı açıp, Allah'a o kemikleri oğullarına karı yapmış diye yalvarmış. Allah, kemiklerden kız yaratmış. Bu kızlarla Adem'in oğullarını evermişler. Bundan dolayı şimdi kadınların değişik huy-ları vardır: Kimileri köpek gibi, kimileri de kedi gibi, kimileri sığır gibi, kimileri de her-gele gibi” (Moşkof 1914:27-28).

İnsanların, hayvanların, cansız varlıkların öz niteliklerini yitirip birinden ötekine geçmeleri, diğer Türk halklarında da mevcuttur.²⁰

3. Mitolojik varlıklarla ilgili mitler ve inanışlar

Gagauz Türkleri'nin mitolojisinden, eski kültüründen, dininden miras alıp kendi çağın şartlarına uygulayarak yaşattıkları yeni kültüründe, dininde, yaşam şartlarının gerektirdiği ölçüde yeni biçimler, yeni içerikler ve anlatılışlarla oluşan mitler ve inanışlar vardır. Gagauzlar, genellikle insan şeklinde tasavvur ettikleri bir çok mitolojik varlığa inanmaktaydı. Bu mitolojik varlıkları şöyle sıralayabiliriz: Cadı, Çarşamba Karısı, Cuma Babusu, Pazar Ana, Mogucu (veya Gogucu), Rusali, Tılsım, Devler, Çuma, Lohusacı. Bu mitolojik varlıkları bazı insanlar gördüklerini ileri sürse de, iki kişi bir aradayken bunlar çok nadir görülmekte (Moşkof 1914:27,32-39), genellikle insana, tek başına olduğu zaman, çeşitli kılıklarda kendilerini göstermektedir. Günümüzde bu mitolojik varlıklar inanılabilirliğini kaybetmeye yüz tutmuşlardır. Bunlardan bazılarını (örneğin Mogucu, Çuma gibi) sadece çocukları korkutmak için kullanılır.

Cadı: Cadılar; Gagauzların tasavvurunda, kötü ruhlarla temasta olan kadındır. Bununla birlikte, genellikle kadınlardan olduğuna inanılan cadı, şartlarını taşıyan herkesin (erkekler de dahil) olabileceği bir yaratıktır. Cadı olmak isteyen bir kimse tavuk yumurtasını 40 gün, civciv çikana kadar, koltuk altına

saklamalıdır. Bu civcivin şeytanın ta kendisi olduğuna inanılır. Civciv büyünce kesilip yağı ile tüm vücut yağlanır. Bu yağı yardımıyla cadı olabileceğine inanılır. Cadılar, insanlara kötülük yapan varlıklardır. Bunlar kıymetli besin maddelerini çalar, ailelerin saadetini yıkıp yok edebilir, kötü büyülerıyla insanı ve hayvanları öldürebilir²¹. Günümüzde cadı kelimesi ile birlikte “Baba – Yaga” Rus kelimesi de kullanılmaktadır.

Çarşamba Karısı, Cuma Babusu ve Pazar Ana: Çarşamba Karısı, Cuma Babusu ve Pazar Ana gibi mitolojik varlıkların gökyüzünde yaşadıkları tasavvur edilir. Bu üç mitolojik varlık, kadın şeklinde ve beyaz elbiseli, elinde değnekli ihtiyar insanlar olarak tasavvur edilir (Moşkof 1914:41-43; Manof 1939:57-58; Malacılı 2002:74). Bu varlıklar bağlarda, ormanlarda, çöllerde yaşar; işlenmez günlerde (bayramlarda) çalışan, kavga eden veya sarhoş olan birisini görünce, onu “tekdin eder, nasihat verir, hatta tecziye eylerler” (Manof 1939:58). Bu varlıklara inancı olan Gagauzlar, Çarşamba ve Cuma günleri oruç tutar, çamaşır yıkamaz, ciddi iş görmezler. Cuma babusu'nun, ki Cuma günüdür, Aziz Paraskovya tarafından himaye olduğuna inanılır (Manof 1939:57).

Mogucu: Gagauz Türkleri arasında Mogucu, Gogucu veya Gogu gibi mitolojik varlıklar hakkında kesin bir kalıp tasavvur yoktur. Bunlar için siyah elbiseler giydikleri, uzun karışık saçları olduğu, korkunç gözüktükleri ve çocuk kaçırdıkları söylenmektedir (Malacılı 2002:75). Günümüzde, bu yaratıkların adları telaffuz edilerek çocuklar korkutulur. Örneğin, çocuk yaramazlık yaptığında, “dinle, yoksa seni Mogucu gelip alır” denmektedir.

Gogu'ya Arnavutlar arasında “Goga”, Romenlerde “Gâgâ'ese”, Macarlarda “Gagag”, Ruslarda “Gogotat” şeklinde rastlanır (Manof 1939:58).

Rusali: Rusaliler, insanlarla çeşitli suretler altında münasebette bulunduğu inanılan mitolojik varlıklardır (Kvilinkova 2000b:16). “Rusali”, Hristiyanlık öncesi Slavların, ırmaklarda bulunan perilere verdikleri addır (Kurat 1948:12). Rusaliler sarhoş, dinsiz veya deli kişi suretinde görünebilirler. Ayrıca, Rusali Çarşambası (Paskalya bayramından sonra gelen dördüncü çarşamba günü-

dür) gününde dere boyunda, tarlalarda görünebilirler. Halk arasında Rusalileri görüp yaşanan olaylarla ilgili bir çok rivayet vardır²². Rusalileri Gagauz Türkleri iki çeşide ayırmaktadırlar: İyi Rusaliler ve kötü Rusaliler. İyi Rusalileri, bazen 5-6 yaşında olan uzun saçlı kızlar, bazen de yetişkin insanlar suretinde tasavvur ederler. Bunlar, beyaz elbiseler giyer, su boyunda dans etmeyi, sahnacıkta sallanmayı çok sever ve insanlardan korkarlar. Ayrıca bu Rusaliler, ekinlere bakar, onları sulurlar. Bu bağlamda, iyi Rusaliler, ekinler hamisidir. Kötü Rusaliler ise, siyah veya renkli elbiseler giyer, iri yapılı ve çirkin suretlerde görünebilirler. Bunlardan insanlar çok korkar, çünkü kötü Rusaliler, insanların aklını alabilir, felç edebilir, çeşitli kötülükler yapabilirler. Rusaliler insan suretinde erkek da olabilirler. Kadın suretinde olan Rusaliler uzun saçlıyken, erkek suretindekiler kısa saçlıdır (Kvilinkova 2000b:16).

Rusalilerin şerefine, onları merhamete getirmek için insanlar tören yaparlar. Rusali töreni Gagauzlarda kadınların bayramı olarak kabul edilmekte ve Rusali Çarşambası gününden kutlamalara başlanmaktadır. Tören iki etaptan ibarettir: “Rusalileri getirmää” ve “Rusalileri koolamaa”. Bazı köylerde günümüzde bile bu tören eski şeklinde yapılmaktadır: Bu tören, gelinli damatlı bir düğün şeklinde yapılır. İki kişi gelin ve damat kıyafetlerini giyer, diğerleri de “akraba”, “dügüncü” olur. Köy dışında, kırlarda hepsi dans eder, oyunlar oynar. Aralarındaki en yaşlı kadın köy girişinde bir maşrapa su döküp “Buyurun Rusaliler, bereketle” diyerek iyi Rusalileri yağmur ile, bereket ile köye davet etmekle törenin birinci etabı sona erdirir. İkinci etap ise, bir hafta sürer. Bu süre içerisinde, Rusalileri kızdırmamak için tarlalarda çalışılmaz, ayrıca çamaşır yıkanılmaz, banyo yapılmaz, ciddi iş görülmez. Rusalilerden korumak için bu hafta evin odalarına, yataklara, kıyafetlerin ceplerine pelin otu konulur. Haftanın son gününde ise, Rusaliler “kovulur”.

Rusali bayramı süresince Gagauz Türkleri tarafından yapılan kaçınmalar ve korunmalar, Moldovan, Romen ve Bulgar halkları ile büyük benzerlik göstermektedir. Bu benzerlik bayramın adlandırılmasında (Ru-

salya, Rusali, Rulalii) ve tören yapılarında da mevcuttur (Kvilinkova 2000b:16).

Tılsım: Gagauz Türkleri'nin mitolojisinde olan bir başka mitolojik varlık da Tılsımdır. Tılsımlar muhtelif suretlerde görüldükleri için, bunların hakkında Gagauzlar arasında kalıp bir tasavvur yoktur. Bu ruhlar hem iri yapılı yaratıklar, hem de ufak 10-15 cm yaratıklar suretini alabilirler. Tılsımların elbiselerinin, uzun beyaz gömlekten ibaret olduğuna inanılır. Gagauzlar bu mitolojik varlıkların gün batımından horozun ilk ötmesine kadar olan zaman içerisinde görüldüklerine inanmaktadırlar. Tılsımların oturdukları yerler, virane yerler, köprü altları, çeşmelerdir. Bunlar, cesur ve korkak insanlarla karşılaşmaktan çekinirler, zira “cesur olanlar tılsımı öldürür, korkaklar ise tılsımdan korkarak ölür” (Argunşah 1998:130).

Her evin, her binanın bir tılsımı olduğuna inanılır. Bu bağlamda, Tılsım ev-hamisidir. Sağlam bir bina tılsımsız – koruyucusuz yerinde duramaz, yıkılır. Kurban ister. Sadece kerpiç binalar kurban istemez. Bu yüzden Gagauzlar Tılsım ruhun şerefine evin temeli atıldığında horoz keser, temele kanını damlatırlar. Manofa (1939:56) göre, ağır bina inşaatında çok sık vuku bulan kazalar inşaatın kurban isteme inancını oluşturmuştur. İnşaat sanatının gelişmesiyle gittikçe azalan kazalar, bu inancın zayıflamasına yol açmıştır.

Büyük bina inşaatlarında kurban olarak bir hayvan değil de, insanoğlu olması inancı Gagauzların sözlü edebiyatının bir çok eserlerinde motif olarak geçmektedir. Bu motive aynı zamanda Sırp, Yunan, Bulgar ve Romen türkülerinde de rastlamak mümkündür (Manof 1939:56). Ayrıca, binanın temelini başlarken kurban kesilmesi, temele kan akıtılması inancına Anadolu'nun hemen her tarafında rastlamak mümkündür (Argunşah 1998:131).

Dev: Gagauzların inandıkları mitolojik varlıklardan biri de “dev” adını verdikleri yaratıklardır. Bunları ayrıca ikiye ayırmaktadırlar:

1 – “Dev” adı verilen, büyük ve iri insanlar suretinde tasavvur edilen yaratıklar. Bunlar insanlara kötülük yapmaksızın, sıradan insanlar gibi, toprağı işler; kendi aralarında veya sıradan insanlar ile evlenirler.

Devler ormanlarda, mağaralarda yaşar (Manof 1939:72). Günümüzdeki Gagauzlar, aralarında dev olmadığına, bunların Kafkasya'da yaşadıklarına inanırlar.

2 – Tepegözler. Bunlar kötü ruhlu, tepesinde tek gözü olan iri yaratıklardır. Tepegözlerin, insanların koyun sürelerine zarar verip yediğine, ayrıca insan da yediğine inanılmaktadır (Çimpoş 1997:36).

Tepegöz'ün insan yediği ve insanlara kötülük yaptığı motifi Gagauzların destanları ve masallarında işlenmiştir. Bu Tepegöz, De-de Korkut'taki Tepegöz ile benzerlik göstermektedir.

Çuma: Gagauz Türkleri, en çok ölüm getiren bazı salgın hastalıkları canlı yaratıklar olarak tasavvur etmektedir. Bunların hem insan, hem de hayvan suretinde olup kasaba kasaba, köy köy, ev ev dolaşarak insanları ve hayvanları hastalandırıp öldürdüklerine inanılmaktadır (Derjavin 1914:177; Manof 1939:59). Bu yaratıklardan biri Çuma (Tanun)dur. Çuma'yı, insanlar arasında dolaşarak ölüm saçan kambur, çirkin bir koca karı suretinde tasavvur edilmektedir.

Çuma ile ilgili bir rivayeti V. Moşkof şu şekilde kaydetmiştir: "Allah ve Sveti Petri dünyayı dolaşırken bir yoldan gidermişler. Allah Sveti Petri'ye: "Petri, hadi yoldan dönelim, zira buradan Çuma geçecek" demiş. Sveti Petri de: "Allah'ım, sen Allah'sın, niçin korkuyorsun?" sormuş. Allah demiş ki: "Ondan hatır yoktur. Ya kes bir parça et budundan, da koy yol üstüne". Sveti Petri, budundan bir parça et kesip yol üstüne bırakmış, kendileri de yoldan bir tarafa çekilip seyretmeye başlamışlar. Oradan geçmekte olan Çuma ete rast gelmiş da o eti zehirlemiş. Zehirlenmiş et şişmiş, somun kadar olmuş" (Moşkof 1914:27). Böylece, Çuma en korkunç hastalık olarak sayılmakta ve bundan bizzat Allah'ın da korktuğuna inanılmaktadır. Günümüzde, salgın hastalıkların canlı yaratıklar olduğu inancı mevcut değildir.

Lohusacı: Gagauz Türkleri'nin mitolojisinden kaynaklanmış olan bir başka olağanüstü varlık da "Lohusacı" veya "Bet Karısı" (Albastı)dır. Bu ruh, kadın suretinde tasavvur edilmektedir. Genellikle bu ruh, tekil bir kötü ruh olarak düşünülmeyle birlikte, bazen üç kız kardeş suretinde varolarak da tasav-

vur edilmektedir. Lohusacı, loğusalara musallat olup, loğusayı öldürebilir ve bebeğe de zarar verebilir. Lohusacı =Albastı inancı tüm Türk boylarında mevcuttur²³. Fakat Gagauz Türkleri'nin inanışlarında Lohusacı her seferinde loğusayı veya bebeği öldürmeye fırsat aramaz. Bu ruh, bebeğin kaderini de yazmaktadır (Moşkof 1914:32-33). Yazıldıkları kaderler de genellikle kötü kaderler olmakla birlikte, ara sıra iyi kaderler de yazılır (Örneğin: "Bu çocuk 13 yaşında olduğunda pınarda ölecek", " Bu çocuk evlendiği gün ölecek", "Bu çocuk hayatında hiç dert görmeyecek" (Bkz.: Moşkof 1914:32-33).

Yaygın inanca göre Lohusacılar, bebeğin doğumundan sonraki üçüncü gece geldikleri için, bu gece çok tehlikelidir ve loğusa kadın ile bebek tek başına bırakılmamalıdır. Lohusacıdan korunabilmek için, loğusa kadının yastığı altına makas, bıçak, çivi gibi demir aletleri konmakta, odada süpürge bulundurulmakta ve 40 gün ışık açık bırakılmaktadır (Kuroglo 1980:22-33). Ayrıca odaları kötü ruhlardan arındırmak nedeniyle buharlar yakılmaktadır. Akşamları loğusanın kapısı önüne kor halinde ateş konmaktadır. Ateşin, kötü ruhlara oda içersine geçişlerini engelleyeceğine inanılmaktadır (Argunşah 1998:131). Albastının demircilerden ve ocakçılardan korkması diğer Türk boylarında da mevcuttur (İnan 1968:259-267).

Lohusacı=Albastı inancının kökenleri "*muhtemelen, eski dünyanın neolitik toprağa bağlı anaerik orman içi köylülerin toplum yapısının avcı-çobanlığa doğru dönüşüp, ormandan bozkıra çıkmaları ve çevrelerindeki dünyanın yaşanabilir bölgelerini yavaş yavaş fethedip ataerik toplum yapısının gücünü hissettirmeye başlamasıyla ortaya çıkmış olması gereken erk ve inanç bunalımından kaynaklanmaktadır*" (Çobanoğlu 2001:51).

Albastının hami ruhtan kötü ruha dönüşmüş olması düşüncesi (İnan 1968:265) Gagauzlarda Albastının=Lohusacının bebeklerinin kaderlerini belirleme (yazma) inancı ile desteklemekte olduğu kanaatindeyiz.

Gagauz Türkleri'nin inanışlarında yaşayan mitolojik varlıkların birçoğunun kadın şeklinde tasavvur edilmesi dikkat çekicidir. Bu mitolojik varlıklardan bazıları iyi ruhlar, bazıları da kötü ruhlar olarak tasavvur edil-

mektedir: İyi ruhlar olarak görülen Çarşamba Karısı, Perşembe Babusu, Pazar Ana bu günlerin hamileri olarak kabul edilirken, iyi ruh olarak tasavvur edilen beyaz elbiseli Rusaliler de ekinlerin, tarlaların hamisi olarak kabul edilmektedir. Bu mitolojik varlıklar ile ilgili inanışların kökenleri muhtemelen, eski dünyanın anaerkil toplum yapısı döneminde teşekkül etmiştir. Kötü ruhlar şeklinde tasavvur edilen Cadı, Lohusacı vs. inanışlarının kökenleri ise, anaerkil toplum yapısının ataerkil toplum yapısına geçişiyle “ortaya çıkmış olması gereken erk ve inanç bunalımından” (Çobanoğlu 2001:51) kaynaklanmış olabilir.

Sonuç olarak, yukarıda bütün söylediklerimizden yola çıkarak, Gagauz Türklerinin mitolojisinde var olan bazı motiflerin evrensel olduğunu söyleyebiliriz. Örnek olarak da insanlığın oluşu ile ilgili inanış gösterilebilir. Ayrıca, bazı hayvanların insandan oluştuğu inancı da Türk halkları arasında yaygın olan bir inançtır. Hayvanların yaratılışı yanı sıra, Gagauz Türkleri’nde varolan bir çok mitolojik motifi ve halk inanışı, diğer Türk halklarının mitolojik motifi ve halk inanışlarıyla ortaktır. Bununla birlikte, bazı mitolojik suretler Slav halklarının mitolojik suretleriyle benzerlik göstermektedir. Örnek olarak Rusalileri gösterebiliriz.

Gagauz Türkleri’nin mitolojisinin çok az incelenmiş olduğunu ve daha derin incelemelere ihtiyaç duyulduğunu belirtmeliyiz. Gagauz Türkleri’nin mitlerini anlamak için Gagauzların getirdiği ve içinde bulunduğu dini anlamak gerekir. Çünkü yeni gelen her din bir ölçüde miti mutlaka değişime uğratar. Bunun yanında, Hristiyanlık da birçok “pagan” miti Hristiyanlaştırmıştır, çok sayıda tanrı azizlerle bir tutulmuştur. Ayrıca Gagauz toplumunun çağdaş düzeyde bir toplum olduğunu belirtmeliyiz. Aldıkları eğitim etkisiyle de XX. yüzyıla kadar inançlar düzeyinde varlığını sürdüren mitler, günümüzde inanılabilirliğini neredeyse kaybetmişlerdir ve varlığını efsane, masal gibi sözlü edebiyat ürünlerinin içinde ve bazı törenlerde sürdürmeye devam etmektedir.

NOTLAR

- ¹ Ayı Kulaklı masal için bkz.: Malacılı 2002: Ek-2, 82-89.
- ² Bu konuyla ilgili daha geniş bilgi için bkz.: Necatigil 2000:43-48; Ögel 2001:II, 159-160.
- ³ Türk kavimlerindeki bu inanış ile ilgili bkz.: Ögel 1971:67, 274-276.
- ⁴ Ay’ın kız olduğu motifi başka halkların mitlerinde de mevcuttur. Bu konu ile ilgili bkz.: Tylor 1989:170.
- ⁵ Bu konu ile ilgili daha fazla bilgi için bkz.: Boratav 1994:14-17; Çobanoğlu 2001:44; Hasan 1986:103; İnan 1954:29.
- ⁶ Bu konu ile ilgili daha fazla bilgi için bkz.:Boratav 1994:18; İnan 1954:29.
- ⁷ Bu konu ile ilgili daha fazla bilgi için bkz.: Malacılı 2002:80,89.
- ⁸ Türkiye Türklerinde olan bu inanış ile ilgili bkz.: Boratav 1994:19; Örnek 1971:24-25.
- ⁹ Diğer Türk boylarında varolan kuyruklu yıldızın büyük afetlerin habercisi olduğu inanışı ile ilgili bkz.: Boratav 1994:20; Örnek 1971:25.
- ¹⁰ Bu konu ile ilgili daha fazla bilgi için bkz.: Boratav 1994:14; Manof 1939:64; Ögel 2001:II, 85-86.
- ¹¹ Bu konu ile ilgili bkz.: Manof 1939:64; İnan 1954:30.
- ¹² Bu konu ile ilgili bkz.: Manof 1939:64; Argunşah 1991:45; 1998:134.
- ¹³ Bu konu ile ilgili daha fazla bilgi için bkz.: İnan 1968:480-481; Başgöz 1986:13-23.
- ¹⁴ Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Kvilinkova 1999:103; Başgöz 1986:13-23; İnan 1954:165; 1968:480-481; Gordelevskiy 1962:61; Madavaeva 1983:87-94; Şimşek 2003:78-87; Tan 1982:469-478; Gözaydın 1987:165-171.
- ¹⁵ Bu konu ile ilgili bkz.: Hasan 1986:133.
- ¹⁶ Bu konu ile ilgili bkz.: Durbaylo 1991:13-14;28-32.
- ¹⁷ Bu mitolojik motifyle ilgili masallar için bkz.: Baboğlu 1991; Moşkof 1914.
- ¹⁸ Bu masal için bkz.: Moşkof 1914:41-43.
- ¹⁹ Bu tür inanış ve adetlerle ilgili bilgi için bkz.: Manof 1939:68-72; Derjavin 1914:173-177; Malacılı 2002:85-86.
- ²⁰ Bu konu ile ilgili daha fazla bilgi için bkz.: Boratav 1994:62-64.
- ²¹ Bu konu ile ilgili daha fazla bilgi için bkz.: Manof 1939:55; Argunşah 1998:126; Derjavin 1914:177.
- ²² Rusalilerle ilgili rivayetler için bkz.: Manof 1939:57; Moşkof 1914:33-34.
- ²³ Bu konu ile ilgili daha fazla bilgi için bkz.: İnan 1968:257-267; Argunşah 1998:131; Önal 1998:52; Çobanoğlu 2001:50-52.

KAYNAKÇA

- ACIPAYAMLI, Orhan (1976) “Türk Folklor Ürünü Yağmur Duasıyla İlgili Yapı ve Fonksiyon Sorunları”, **I. Uluslar arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, IV. Cilt, s.1-7.
- ARGUNŞAH M. ve H.GÜNGÖR (1998) Gagauzlar. Gagauz Türklerinin Etnik Yapısı, Nüfusu, Dini, Folkloru Hakkında bir Araştırma, İstanbul, Ötügen Yayınları.

- ARGUNŞAH M. ve H. GÜNGÖR (1991) Gagauz Türkleri. Tarih, Dil, Folklor ve Halk Edebiyatı, Ankara, Atak Ofset.
- BABOĞLU, Nikolay (1991) Masallar, Kişinev, Hyperion.
- BAŞGÖZ, İlhan (1986) Folklor Yazıları, İstanbul.
- BORATAV, Pertev Naili (1994) 100 Soruda Türk Folkloru, İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 3.Baskı.
- ÇİMPOEŞ, Lüdmila (1997) Dastanny Epos Gagauzov, Kişinev.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2001) "Türk Mitolojisi", **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, 1.Cilt, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- DERJAVİN, Nikolay (1914) Bolgarskie Koloni v Rossii. Tavriçeskaya, Hersonskaya i Bessarabskaya Gubernii, Sofiya, Martilen.
- DURBAYLO, Mariya (1991) Balada Türküle-ri, Kişinev, Ştiintsa.
- EKİCİ, Metin (2002) "Türe Yöresi Yağmur Duası Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme", **Millî Folklor**, Sayı 56, s. 46-52.
- ELİADE, Mircea (1991) Kutsal ve Dindışı (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara, Gece Yayınları.
- ELİADE, Mircea (1993) Mitlerin Özellikleri (Çev. Sema Rifat), İstanbul, Simavi Yayınları.
- GORDLEVSKIY, V.A. (1962) Narodny Kalendar, İzbrannıe Soçineniya, 3. cilt, Moskva.
- GÖZAYDIN, Nevzat (1987) "Dağistan, İran ve Türkiye'de Yağmur Duasındaki Bazı Ortak Motifler Üzerine", **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, Ankara, IV. Cilt, s. 165-171.
- HASAN, Ümit (1986) Eski Türk Toplumunu Üzerinde İncelemeler, Ankara, Ofset Yayınları.
- İNAN, Abdülkadir (1954) Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ankara, Tarih Kurumu Basımevi.
- İNAN, Abdülkadir (1968) Makaleler ve İncelemeler, Ankara, TTK Basımevi.
- İVANOV V. ve V. TOPOROV (1974) İsledovaniya v Oblasti Slavyanski Drevnostey, Moskva.
- KURAT, Akdes Nimet (1948) Rusya Tarihi (Başlangıçtan 1917'ye kadar), Ankara.
- KUROGLO, Stepan (1980) Semeynaya Obr-yadnost Gagauzov v XIX- Naçale XX.v., Kişinev, Şti-intsa.
- KVİLİNKOVA, Elizaveta (1999) "Pipiruda-Gagauzskiy Obryad Vızivaniya Dojdya", **Sbornik Nauçnih Trudov. İstoriya, Etnografiya, Obrazovanie, Kultura**. 2.cilt, s.99-107, Komrat, Kom-ratskiy Gosudarstvennyy Universitet yayınları.
- KVİLİNKOVA, Elizaveta (2000a) "Jarkoe iz Vorobyia", **Nezavisimaya Moldova**, 22 Aralık, s.10.
- KVİLİNKOVA, Elizaveta (2000b) "Rusali-Jenskiy Prazdnik", **Nezavisimaya Moldova**, 16 Haziran, s.16.
- KVİLİNKOVA, Elizaveta (2000c) "Kult Volka u Gagauzov", **Misli**, No: 2, s.83-85, Kişinev.
- KVİLİNKOVA, Elizaveta (2001a) "Çtobı Jarçe Svetilo Soltse", **Nezavisimaya Moldova**, 7 Mart, s.3.
- KVİLİNKOVA, Elizaveta (2001b) "Den sv. Tri-fona", **Nezavisimaya Moldova**, 1 Şubat, s.6.
- KVİLİNKOVA, Elizaveta (2001c) "Kak Gaga-uzı Zimu Provojayut", **Nezavisimaya Moldova**, 20 Şubat, s.16.
- KVİLİNKOVA, Elizaveta (2001d) "Takiie Kon-nie Skaçki Sleduet Pooşçryat", **Nezavisimaya Mol-dova**, 2 Mart, s.6.
- MADAEVA, Z.A.(1983) "Obryadı Vızivaniya Dojdya i Solntsa u Vayhanov v XIX-naçale XX v.", **Sovetskaya Etnografiya** No: 4 (Temmuz-Ağustos) s.87-94, Moskva, Nauka.
- MALACILI, İrina (2002) Kıpçak köyün Mo-nografisi, Hacettepe Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- MANOF, Atanas (1939) Gagauzlar. Hıristiyan Türkler, (Çev. Türker Acaroğlu), Ankara, Varlık Neşriyatı.
- MOŞKOF, Valentin (1904) "Nareçia Bessa-rabskih Gagauzov", **WRADLOFF, Proben Der Volkklitteratur Der Türkishchen Stämme**, X.Cilt, S.-Peterburg, Tipografia İmperatorskoy Aka-demi Nauk.
- NECATİGİL, Behçet (2000) 100 Soruda Mito-logya, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 6.Baskı.
- ÖGEL, Bahaeddin (1971) Türk Mitolojisi, 1000 Temel Eser, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, 2 Cilt.
- ÖGEL, Bahaeddin (2001) Türk Mitolojisi, Tar-ih Dizisi, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, 2 Cilt.
- ÖNAL, Mehmet Naci (1998) Romanya Dobru-ca Türkleri ve Mukayeseleriyle Doğum, Evlenme ve Ölüm Adetleri, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖRNEK, Sedat V. (1971) Anadolu Folklorunda Ölüm, Ankara.
- SELEZNEV A. ve İ. SELEZNEVA (2001) "Du-hi i Duşi v Traditsiyah Narodhogo İslama Sibiri", **SELEZNEV A.(Ed.) İntegratsiya Arheologičes-kih i Etnograficeskih İsledovaniy**, Omsk.
- ŞİMŞEK, Esma (2003) "Anadolu'da Yağmur Duasına Bağlı Olarak Oynanan Bir Oyun:'Çömçe Gelin'", **Millî Folklor**, Sayı 60, s. 78-87.
- TAN, Nail (1982) "Türk Folklorunda Nisan Yağmuru Motifi", **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, Ankara, GÜ. Basımevi, IV. Cilt, s. 469-478.
- TOKAREV, S.A. (Ed.) (1978) Kalendarnıe Obr-çai i Obryadı v Starnah Zarubejnoj Evropı. Letne – Osennie Prazdniki, Moskva, Nauka.
- TOLSTOY N. ve S. TOLSTOY (1978) "Zamet-ki po Slavyanskomu Yazıçestvu. (Vızivanie Dojdya v Polesie)", **Slavyanskiy i Balkanskiy Folklor**, Moskva.
- TYLOR, Edward (1989) Pervobitnaya Kultura, (Çev. D. A. Koropçevskiy), Moskva, Politizdat.
- ZELENCUK, V. ve Yu. POPOVIÇ (1976) "Ant-ropomorfne Obrazi v Obryadah Plodorodiya u Vos-toçno-Romançeskih Narodov v XIX – naçale XX vv.", **Balkanskiye İskandivaniya. Problemi İstorii i Kultura**, Moskva, Nauka.